

ВІД ХОЛУЯ ДО ХОЛУЙСТВА

Поповський А. М. Від холюя до холуйства.

У статті досліджується етимологія, лексико-семантичні функції та словотвірні можливості слова «*холуй*» у текстах художнього, публіцистичного, наукового, офіційно-ділового стилів.

Ключові слова: етимологія, синоніми, семантика, словотвір, номінація, антропоніми, експресія, метонімія, епітет, метафора.

Поповский А. М. От холюя к холуйству.

В статье исследуется этимология, лексико-семантические функции и словообразовательные возможности слова «*холуй*» в текстах художественного, публицистического, официально-делового стилей.

Ключевые слова: этимология, синонимы, семантика, словообразование, номинация, антропонимы, экспрессия, метонимия, эпитет, метафора.

Popowskij A. V. From toady to toadyism.

The etymology, lexical and semantic functions, word-formation opportunities of a word «*toady*» in texts of art, social and political essays, official – business styles are investigated in this article.

Key words: etymology, synonyms, semantics, word-formation, a nomination, anthroponyms, expression, metonymy, epithet, metaphor.

Останнім часом як у живому народному мовленні, так і в засобах масової інформації та художній літературі активізувалося слово *холуй* і похідні від нього. Воно досить яскраво віддзеркалює соціальні взаємостосунки в сучасному українському суспільстві, його мораль і духовні якості. Саме це й зумовило вибір теми для наукового дослідження, метою якого є прослідкувати, який же шлях у лексико-семантичному плані пройшло це слово, набуваючи нових функціональних властивостей. А тому й постає нагальна потреба з'ясувати етимологію, внутрішньослівні відношення в семантичній структурі слова та його словотвірні й стилістичні функції.

Слово як одиниця мовознавчих студій привертала увагу науковців і раніше. Г. Півторак досліджував історію слів «хор», «хорей», «хореографія» [29]; В. Винник – слово «міра» [7], В. Іваненко – лексему «кобзар» [15]; О. Нечитайло розглядав історію слова «липень» [23]; А. Содомора – слова «світлина», «Різдво» [46] та ін.

Огляд джерельної бази щодо фіксації слова *холуй* дає підстави стверджувати, що воно почало входити до реєстру українських словників лише в 2-ій половині ХХ ст.

Мова є складною системою кодів, яка сформувалася в суспільній історії. Слово як елемент мови є передусім носієм певного значення. Воно буває як простим, так і в різній мірі широким та складним. Тому треба розрізняти різного обсягу та складу значеннєві одиниці, більші або менші та різні за своєю якісною ознакою. Лексичне значення виявляє своє існування у вигляді таких різноманітних одиниць, які співвідносяться між собою по-різному та всі разом творять семантичну структуру слова.

Поряд із поняттям «значення» застосовується поняття «смысл», яке відіграє важливу роль для аналізу проблеми мови й свідомості. Для класичної лінгвістики «значення» і «смысл» були майже синонімами і, як правило, застосовувалися однозначно. Під «значенням» розуміється система зв'язків, що об'єктивно сформувалася в процесі історії. Засвоюючи значення слова, ми засвоюємо загальнолюдський досвід, відображаючи об'єктивний світ. Під «смыслом» розуміється індивідуальне значення слова, воно складається з тих зв'язків, які мають відношення до певного моменту, певної ситуації.

Тому аналіз слова потребує глибокого осмислення з погляду інтралінгвістичних та екстралінгвістичних факторів. У них криється семантична витонченість, гнучкість та специфічність, яка повинна бути розрізнена, належно зважена й оцінена. Окремо слід підкреслити функціональні властивості слова.

Лексичне значення слова *холуй* зафіксовано в 11-томному Словнику української мови [44], Новому тлумачному словнику української мови [24], а також у словниках В. Даля [10], М. Фасмера [62], П. Черних [64] у прямому значенні як «слуга», «лакей».

Слово *холуй* є багатозначним, крім прямого, первинного значення

має вторинне, переносне, яке виникло шляхом метафоризації під час розвитку семантичної структури слова. Так, Новий тлумачний словник української мови подає переносне значення, яке, як зазначається, є розмовним варіантом і перефразовується як «той, хто запопадливо прислужується кому-небудь, плазує перед кимось» [24 с. 753]. П. Черних подає переносне значення із відтінком презирливості як «раболепствующий, лакействующий приспешник» [64, с. 349]; у В. Даля має лайливу семантику як «подлый родом и приемами», «невежа, грубий неучь, хамь» [10, с. 541]. Тому закономірним є питання про те, чому слово набуло вторинної, негативної семантики. Для цього звернімося до етимології слова.

За історико-етимологічним словником П. Черних [64, с. 349] слово *холуї* походить зі спільнослов'янського кореня **chol*. Звідси має спільнокореневі слова «холоп», «холостий», як відзначає О. Соболевський [62, с. 259], М. Фасмер [62, с. 259], Г. Льїнський [62, с. 259]. Цієї ж думки дотримується В. Даль [10, с. 560] і додає ще такі спільнокореневі слова як «хламь», «хлудь». М. Фасмер [62, с. 259] поряд з цими називає ще й слово «пахолок». В абляуті корінь **chol* виглядає як **chal*, через те додаються ще й інші слова спільного кореня: «нахаль», «подхалимь». Усі спільнокореневі слова не є абсолютними синонімами досліджуваного слова, попри те цікаво розглянути їх значення, адже може виявитись, що семантика цих слів перехрещується або ж є схожість у відтінках значень.

Холостий – 1) який не перебуває в шлюбі (про чоловіка, хлопця); неодружений, нежонатий; 2) не здатний вражати ціль (про патрон, заряд, стрільбу). Патрон без кулі, снаряда, дробу; 3) який не приводить у рух інші механізми, машини і т. ін., діє без навантаження, не виконує корисної роботи; здійснюваний транспортом без вантажу. *Холостий рейс*; 4) не запліднений чи без приплоду (про самиць тварин); 5) те саме, що кастрований. *Холостий бик* [6, с. 1570].

Холоп – 1) у давній Русі – підневільна особа, близька за суспільним становищем до раба; згодом – двірський слуга, кріпак; людина, яка принижено підкоряється цареві, панові; раб; 2) той, хто схиляється, плазує перед ким-, чим-небудь [6, с. 1569]. Холуї, раб, мужик, а також у деяких слов'янських мовах «хлопець»; людина простого походження [56, с. 188].

Хламь – холмь; насип, сміття, бруд [62 с. 241].

Хлудь – жердь, дрюк [10, с. 551]; в українській мові має форму «хлудина» – хворостина [3, с. 376]; лозина, різка [6, с. 1565].

Нахаль – у сучасній українській мові має форму нахаба – 1) людина, яка діє зухвало, безцеремонно, порушуючи моральні норми, і не зважає на ставлення до цього інших; 2) нещастя, біда, напасть [6, с. 743].

Подхалимь – від **xoliti* (*холить*), спершу «избалованный человек»; сюди ж зараховують болгарське *нахагл*, *охаглен*; тлумачиться як «распущенный» [62, с. 301].

Спільним для цих слів є негативна семантика, крім *хлудини*, яка з часом набула перенесення. Тепер з'ясуємо: чи сам цей корінь відбиває в собі історично негативний відтінок презирливості, лайливості, зневажливого ставлення до означуваного ним у складі слова?

Спробуємо проаналізувати ще й на прикладі інших мов зі схожим коренем. Так, П. Черних [64, с. 349] зазначає, що слово *холуй* відображене лише в українській, російській та білоруській (як «халуй») мовах, в інших слов'янських мовах у такій формі відсутнє, хоч у польській мові є слово *pachotek* з ідентичним значенням «слуга».

Походження слова *холуй* пов'язують з фінським *kolu* «рыболовний закол из свай и прутьев, куча камней, камень торчащий из-под воды». Причому М. Фасмер зазначає, що значення «камень под водой», скоріше пов'язано зі значенням *холуй* – «слуга, прислужник» [62, с. 259]. І дійсно, в народі навіть існує розуміння про небезпечну, нечесну, мало моральну людину, що порівнювалася з річкою, де багато підводного каміння, об яке могли розбиватися судна; така людина може виявити свою суть несподівано та в найбільш скрутний момент. Відповідне сприйняття реалій могло в якийсь період впливати на семантику досліджуваного слова й закріпитися в переносному значенні.

Також виводять із фінського та естонського *kalu* «хлам» [62, с. 259], що підтверджує спільність коренів цих одиниць. Слово зі значенням «хам» з російської запозичене мовою комі – *keľuı*. Не обходять і фінського та естонського слова: *kõlu* «шелуха, мякина, легкое, пустое зерно» [62, с. 259; 10, с. 541]. Це значення також виявляється цікавим у семантичній структурі ряду слів (пор.: *відділяти зерно від полови*, тобто суттєве, значне від вторинного, неістинного; говорячи про пусту, бездуховну, байдужу людину, проводять паралель з пустим зерном).

Покажемо для семантичних відношень у структурі значення слова є зв'язок його з сербохорватським *халуга* – бур'ян та давньоіндійським *sikhallas* – болото [62, с. 259], що набувають негативної семантики. Аналогічно функціонує і слово *холуй*, яке має значення «сор, нанос от разлива на лугах, гряда наносного леса, брёвен» [62, с. 259]. За твердженням М. Фасмера, О.Брюкнер пропонує наймовірне зближення слова *холуй* зі старослов'янським *халуга* – огорожа, а в словенській мові *haloga* – хворост. Хоч таке зближення можливе, пригадаймо спільнокореневе слово «хлуд», яке й тлумачиться М. Фасмером, як «забор частокол» [62, с. 246], тобто огорожа, а в українській мові слово *хлуд* має значення, як і в словенській, – хворост. Отже, слово досить давнє за походженням і стосується, імовірно, доби спільнослов'янської мови, яка з часом розпалася на діалекти, де спільний корінь (-*хол-*) дав різні рефлекси.

У роботі «История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя» [56, с. 187–189] О. Трубачов,

покликаючись на дослідження В. Конечного, констатував відсутність задовільної його етимології, а К. Мошинський лише намагався пояснити *xol- у словах *холуй*, *xolkь, *xolpь, *xolstь запозиченням із тюркських чи іранських мов. Польське слово *pacholek* пояснює інакше: з суфіксом -oї від *pacnas* – «будь-що робити». Сам же автор усупереч усім теоріям про спільнокореневе походження слова відзначає, що *холуй* нічого спільного зі слов'янськими *xol-, *xolpь не має, адже пов'язане воно з *алуї* «служба», запозиченим із тюркських мов. Співвідношення ж початків слів таке ж саме, як і у варіантах іншого тюркського запозичення: *оврашка*, українське *ховрах*. Значення слова «алуї» знаходимо в М. Фасмера: *алуї* – «услуга, одолжение», звідси *алуїно* «учтиво» та *алуїть* «помогать» [62, с. 73].

Семантична структура слова досить розмаїта, у ній містяться численні, тісно пов'язані та взаємозумовлені елементи, які своїм корінням сягають давнини, і зараз навіть важко дати їм об'єктивну характеристику й визначити істинні етимологічні зв'язки компонентів цієї структури. Правильно буде взяти до уваги всі теорії походження слова *холуй*.

Зауважимо, що вторинна семантика слова *холуй* сформувалася під впливом внутрішньослівних відношень у семантичній структурі слова. На сучасний переносний зміст, який засвідчено словниками, вплинули всі елементи цієї структури, які фактично в основі своїй тісно пов'язані значеннями, навіть скоріше відтінками значень, що і втворили оцінно знижене функціонування слова *холуй* в українській мові.

Варто враховувати, що на певному соціально-економічному етапі життя нашої країни такий стан людей (прислужники, лакеї, дворецькі) перестав існувати, тобто зараз використовують найманих людей, але йдеться передусім не про службу, а про послуги, які надаються особою, працівник не є рабом хазяїна. Через те можемо говорити, що у прямому значенні слово відійшло до застарілої лексики. Активним тепер виступає переносне, яке стало основним і виникло значно пізніше, десь після 1917 року. Так, Д. Кобяков у книзі «Приключения слов» [68] зазначає: до самої революції пани в ресторанах підзивали лакеїв криком: «*Ей, холуй!*». Домінантою в конотації сучасного значення слова виступає рівень свідомості, тобто з поняття на позначення особи за певним соціальним станом слово перейшло в розряд понять, які відображають цілий комплекс індивідуальних моральних, духовних, ціннісних засад і переконань людини будь-якого соціального прошарку.

Перша фіксація цього слова засвідчена у словнику І. Срезневського в контексті Іоана Златоуста за списком XV століття: *Ни горы, ни хольма виидети, ни холуя, ни етеры землю* [47, с. 1386], де *холуй* – «наносъ отъ разлива воды, коимъ заволакиваются луга».

П. Черних зазначає, що у словниках російської мови слово *холуй* фіксується з 1847 року, але як прізвисько, засвідчене М. Тупіковим:

«Федко Холуй, крестьянин», датується 1500 р. [64, с. 349]. Що ж стосується українських джерел того ж часу (тобто 19 ст.), то у словниках П. Білецького-Носенка [3], Б. Грінченка [38], Ф. Піскунова [28; 35], В. Дубровського [12], Є. Желеховського [13] це слово відсутнє. Також немає його у словниках класиків української мови ХІХ ст. – Г. Квітки-Основ'яненка [40] і Т. Шевченка [41]. Це дає підставу припускати, що слово активніше існувало в російській мові та було згодом запозичене українською.

У процесі формування української літературної мови значно розширився його синонімічний ряд, про що свідчить реєстр Словника синонімів української мови, як-от: **прислужник** – той, хто прислужується комусь, виконує дрібні, часто ганебні доручення [42, с. 432]; **слуга** – людина для особистих послуг у домі; озброєні люди, що перебувають на службі в кого-небудь; лакей у ресторані, готелі і т. ін.; людина, яка завжди готова виконувати чиєсь бажання, волю і т. ін.; людина, яка служить кому-, чому-небудь, захищає чиєсь інтереси; людина, яка працює в ім'я кого-, чого-небудь, віддана комусь, чомусь [6, с. 1345]; **поплічник** – товариш, співучасник у якій-небудь почесній справі, сподвижник; той, хто допомагає в якій-небудь роботі; помічник, підручний; той, хто поділяє напрямок чіїх-небудь думок, дій; прибічник, одностудець; співучасник яких-небудь ганебних або ворожих дій, учинків; спільник; той, хто прислужує кому-небудь, готовий допомагати в будь-яких діях [6, с. 1058]; **попихач** – той, хто служить де-небудь, у кого-небудь як виконавець дрібних доручень; слуга, служник; той, яким кожен розпоряджається, виявляючи свою зверхність; той, хто добровільно прислуговує кому-небудь [6, с. 1056]; **побігач** – особа, що виконує незначні доручення, робить дрібні послуги кому-небудь, бігаючи, ходячи кудись [6, с. 989]; **поштурховисько** – те саме, що попихач [6, с. 1099]; **лакей** – слуга у панів або при ресторані, готелі (у поміщицькому та буржуазному побуті); людина, яка підлабузнюється, вислужується перед ким-небудь; підлабузник [6, с. 604]; **льокай** – зневажливе до лакей [42, с. 432]; **лакуза** – зневажливе до лакей [6, с. 604]; **раб** – у рабовласницькому суспільстві – людина, яка була позбавлена будь-яких прав і засобів виробництва й перебувала в повній власності рабовласника; селянин-кріпак або слуга кріпосника; людина, яка потрапила в економічну, політичну залежність від кого-небудь, втратила свої права, свободу дій; той, хто сліпо виконує волю вищестоящої особи, осіб, плазує перед ними; Той, хто повністю підпорядковує чому-небудь свою волю, учинки і т. ін. [6, с. 1194]; **нес** – про погану, негідну людину, яка своїми вчинками, діями викликає обурення й загальний осуд; про чіїхось посіпак; Уживається як лайливе слово [6, с. 940].

Мова змінюється постійно протягом свого існування, але є періоди найбільшої активності певних лексичних одиниць. Як пояснює Н. Стратулат [50, с. 69], таким періодом розвитку сучасної української мови є кінець ХХ – початок ХХІ ст., що пов'язано з набуттям Україною незалежності,

демократизація суспільства, нові економічні та політичні відносини спричинили нову вербальну інтерпретацію «картини світу» в українській мові.

Беручи до уваги визначення терміна «неологізм» [51, с. 243] (неологізми бувають *лексичні*, тобто такі, у яких на тому чи тому етапі розвитку мови новим є і зміст, і звукова оболонка слова; і *семантичні*, у яких стара звукова оболонка слова наповнюється новим змістом), зауважимо, що слово *холуй* у сучасному його значенні є семантичним неологізмом, бо одним із шляхів появи і творення семантичних неологізмів літературної мови є долучення до активної лексики застарілих слів.

Так трапилося з досліджуваним словом, яке у прямому значенні – «лакэй», «слуга» можна віднести до архаїзмів. Натомість відбулася актуалізація застарілої лексики, повернення з периферії до активного вжитку слова, що колись існувало в мові, але з часом відійшло в пасив. Така актуалізована лексема зазнає семантичного переосмислення, значеннєвих модифікацій та перетворень.

Слово, ужите в новому значенні, набуває нової функції, наповнюється новим психологічним змістом, що нерідко супроводжується емоційно-експресивною конотацією. Основою семантичних модифікацій метафоричного характеру є головні мотивуючі ознаки переносного значення – образність, оцінність та емоційно-експресивний компонент. Як зазначає Н. Стратулат, під час переструктуризації семантичної єдності слова у структурі нового лексико-семантичного варіанта обов'язково відбувається зміна архісеми, що є характерним для метафоричних номінацій, а саме: «зміна архісеми та актуалізація асоціативної семи» [50, с. 72]. За такою ж моделлю відбулася зміна семантичної структури слова *холуй*, яке має багато периферійних сем (інтралінгвістичний фактор), що на асоціативному рівні вплинули на витворення переносного значення слова, яке згодом актуалізувалося й перемістилося з периферії до ядра семантичної структури. Мовні ж ситуації, у яких розвивалося значення, мотивували емоційно-експресивне забарвлення цього знака (екстралінгвістичний фактор).

Але в семантиці слова *холуй*, крім зафіксованого словниками одного переносного значення, яке трактується як «той, хто запопадливо прислужується кому-небудь, плазує перед кимсь» [24, с. 753], маємо на сучасному етапі подальше розширення як результат активного функціонування слова. Порівняймо уривок із твору В. Сосюри «Мазепа»: *Не тільки подавать штиблети, А подавать іще й серця Возити дам вночі і днем На рандеву із королем, Забувши сон, любов, утому, І, як могила, быть при тому, Ходить навипиньках день за днем, Коротше – бути холуєм* [34, с. 93] і Д. Донцова «Незримі скрижалі Кобзаря»: *Цю духовну настанову демо-соціалістичної і радикальної «еліти», в 1918 р. М. Грушевський характеризував як «духове холопство, холуйство раба, якого так довго били по лиці, що не тільки забили в нім всяку людську гідність, але зробили*

*прихильником неволі і холопства, його апологетом і панегіристом» – таким, яким став три роки потім сам автор цієї характеристики [72], а також щоденникові записи О. Гончара: На честь 50-річчя (Жовтневої революції – В. Гончар) прийом у павільйоні виставки. **Холуйські промови** «за український народ», але підкреслено не по-українськи ... Помічники люблять, коли шукають їхньої ласки, вдаються до них за протекцією. **Холуйська психологія** вмiє цінити щось таке в інших. Днями, кажуть, і наш оклиглий А. М., зачарувавши котрогось із помічників, виступив у звичайній ролі лакузника і дрібного інтригана [9, с. 2]. А міністр культури судиться з Ліною Костенко. За те, що дала ляпаса одному з його **холуйів**. Жаль, що не міністру [48]. Якщо в першому прикладі маємо переносне значення, зафіксоване словниками, то в інших наявне дещо відмінне, більш широке значення. Тут **духовне холуйство** засвідчує таку семантику, де на передньому плані внутрішній мотиваційний аспект психології людини.*

Іноді **холуйство** як риса, якість людини постає ніби антиподом думки, здорового глузду: *Все продиктовано і все перефарбовано і удостоєно належної ціни за сумніви, за мислі закатовано! І за **холуйство** – вбрано в ордені [66, с. 66], або набуває значення оцінно-зниженої лексеми у зв'язку зі свідомістю: *Активно використовуються наші вітчизняні запродавці й **холуйські** посіпаки на киталт вітренків, корчинських, симоненків, богатирьових та різної політичної шпани зі **спотвореною свідомістю** та недорозвиненим почуттям національної гідності [28, с. 8].**

Психологію переродження особистості в історичних умовах колоніальної залежності України від інших держав досить аргументовано розкриває М. Невидайло: *В яничарських генах ходом еволюції вкарбований страх бути схожим на волелюбного козака-лицаря, а тому він вилузується зі шкури, хоч і коштом зради братам, батькові, матері, своєму народові, Україні, аби запобігти ласки поневолювача, якого він чомусь шанує, як старшого брата. Від поспіху він аж хекає: якомога швидше позбутися роду-племіні (начхати йому на них!), щонайперше – рідної мови. Він не терпить, щоби ним керували одноплемінники – обожнює чужих. Він боїться й сам правити, обов'язково запрошує варягів... Але якщо вони накажуть – розіб'ється в друзки – виконає, ще й обов'язково перевиконає. Ось про це «перевиконає» і піде мова. Бо всі ми, українці, були в чужинських ярмах. Кожен змушений був чи тягти лямку, чи **холуйствувати**, чи загинути. Та яничари в катівських вигадках перевершують навіть самих іноземних повелителів, що відзначаються неймовірною підступністю [22].*

Проте здебільшого ця мовна одиниця конденсує особливу стилістичну наснаженість, найбільшу міру вияву негативної експресії в оцінці сучасної адміністративної системи державного управління: **Холуй** – це «патріот» лише своєї власної хати, яка завжди була, є і буде «з краю». І саме тому цей **холуй**, допавшись до влади, обов'язково створить не

національну і не народну державу, а лише облудний муляж, видимість якої-такої «держави», за якою приховано... систему тотального **холуяжу**. Систему, де **холуї** нижчого рангу служать **холуям** вищих «розрядів», забезпечуючи їхнє розкішне життя своїми послугами і «дарами», а оті «вищі» сановники **холуяжу** дозволяють нижчим шакалам безкарно грабувати нас з вами, тобто народ, здобуваючи оті самі «дари» [73]; Щербицький Володимир Васильович – радянський партійний і державний діяч – **«верховний холуй»** (30.04.1989), «найжорстокіший кат української культури. Найзапопадливіший русифікатор, нищитель нашої мови, розмахом злодіянь перевершив і Менишкова, і Кагановича. Менишков по коліна бродив в українській крові, влаштувавши різанину в Батурині, а цей усю Україну душив напівпотаєм, з блудливою усмішечкою всевладного садиста» (21.09.1980) (21.09.1980) [49]; До речі, під час церемонії нагородження Ківалов, захлинаючись від щастя – адже **«Сам»** (президент РФ Володимир Путін – А. П.) відзначив його **за холуйство**, – пообіцяв, що в Україні буде впроваджено російську мову як другу державну [26]; І немає гіршої отрути для серця і розуму, аніж отрута **холуйського «життєвого принципу»**: **«Аби мені добре було, а все інше – гори синім вогнем!»** [73]; Бувають такі випадки в історії. **Холуйство** проявляється насамперед в неповазі до всього свого національного. Всіляко самоствердитися презирством до національного коріння [74]. Наведені приклади засвідчують, що нерідко лексема холуй у своїй семантиці має компонент, пов'язаний із негативною характеристикою національної самосвідомості людини або ж її відсутності.

Цікаве тлумачення слова холуй знаходимо в сатирі І. Сенченка «Із записок Холуя». По-перше, автор використовує слово у функції номінації головного героя – Холуй; по-друге, письменник вкладає у слово холуй своє значення, розкриттю якого й підпорядковані всі художні засоби твору. І. Сенченко нагороджує свого героя епітетами: **Читачу мій – я ретельний, я прекрасний холуй; І вам скажуть: це прекрасний холуй і черкнуть носком по вашому носі** [31, с. 530]; – **Дивіться – це іде великий Холуй** [31 с. 531]. У творі наводяться власні вислови Холуя, у яких розкриваються його принципи: **Ще раз говорю вам: будьте гнучкими, як вузь, і слизькими, як в'юн** [31, с. 530]; **Мовчіть. Будьте як риба. І ви преуснієте...** [31, с. 530, 531]; **Дивіться у рот Пієві** [31, с. 536]; **Брехня, що лежачого не б'ють. Бийте, душіть** [31, с. 534]; **Не бійтесь плювків. Сміло підставляйте очі під них; Кожна зайва думка – етап до життєвих незгод** [31, с. 535]. Як висновок автор вкладає в уста героя фразу: **Холуїзм – це система, така ж прекрасна, як всі інші системи, але незмірно глибша за них** [31, с. 530].

Мовці часто означають словом набагато глибший контекст, який може бути пов'язаний не лише з прислужництвом, як характеристикою однієї негативної сторони особистості. Тут у семантиці слова маємо справу з цілим комплексом моральних засад: в одному разі лексема холуй

використовується для засвідчення низького рівня культури, в іншому – відсутності духовності. У наш же час активізується потенціал цієї лексеми, у якому значення розкривається через призму національної самосвідомості.

В історії розвитку досліджуване слово виробило свою словотвірну систему. Від твірної основи *холуй* маємо такі моделі, які є дериваційними новотворами:

Холуйка – жіночий рід до холуй, відносять до застарілої лексики, має зневажливу семантику; утворено суфіксальним способом (-к-): – *Але ви не зробіте з мене своєї холуйки. На які б тортури ви мене не віддали, я нічого не зроблю з вашого наказу* [44, с. 123].

Холуйство – розмовний варіант, поведінка, учинки холуя; утворено суфіксальним способом (-ств-): *Серед майстерно змальованих портретів «супутників» і підручних Пузиря [в комедії І. Карпенка-Карого «Хазяїн»] – майбутній великий хазяїн, права рука Феногена, в якому поєдналося холуйство з грабіжництвом, лицемірство з блюзнірством* [44, с. 123].

Холуйський – прикметник до холуй, ознака щодо слова холуй; те що властиве холуєві; утворено суфіксальним способом (-ськ-): *Бережіть їх душі – від тронів, сапранів, Від куль та від змов, Від холуйського духу та чванної зверхності!* [44, с. 123].

Охолуйтися – набути властивостей холуя; утворено префіксально-суфіксально-постфіксальним способом (о – і – ся): *Я знаю: світ ще не весь охолуйвся і багато там є непотрібного* [5, с. 53].

Холуїзм – іменник від холуй, те що стосується холуя, його дій, вчинків, певна система моральних засад холуя; суфіксальний спосіб (-їзм): *Холуїзм московського толку особливо зміцнів і поширився у часи другої половини і кінця 18 століття... Катерину Другу і князя Потьомкіна можна називати «похресниками» українського холуїства московського толку... Чому саме тепер в Україні з'явилися численні пам'ятники Катерині, бо українсько-московський холуїзм згуртувався і підняв голову* [24].

Такі деривати використовуються в художній літературі, публіцистиці, науковій та офіційно-діловій літературі, сприяючи образності, переконанню та оцінюванню.

Лексема *холуй* у художньому стилі функціонує в ліричних, епічних та ліро-епічних жанрах, у жанрі сатири і реалізується в таких тропях, як-от: у метафоричному перенесенні в поезії В. Симоненка в конструкції сполучення прикметника з іменником: *До того ж і стерня ніколи ніг не коле Тим, хто взува холуйські постолі* [33, с. 147], дієслова з іменником: *Одійде в морок підле і лукаве, Холуйство у минувшину спливе, І той ніколи не доскочить слави, Хто задля неї на землі живе* [32, с.122].

У І. Драча у вірші «Василеві Симоненкові» натрапляємо на таку метафору: *Син мужицький. Золоте коріння. Одчайдушина блискавка брови, Спалах – і холуйське павутиння Запалив пожаром голови* [11, с. 182].

У субстантивній метафоричній конструкції в поемі В. Сосюри «Мазепа»: *Й Мазепа – шляхтич з України – Теж уподобав короля І полюбив любов'ю сина, А не любов'ю холоуя* [34, с. 93], у поезії В. Сосюрченка «Я – син...»: *З усього рідного сміявся б, Така роль холоуя, Щоб кожний інший відцурався І став таким, як я* [76].

У поезії В. Симоненка «Крик ХХ віку» спостерігаємо метонімічне перенесення: *А люди забавляються мов діти, Катам співають гімни холоуї І генерали мріють посадити На всій планеті атомні гаї* [33, с. 127].

В історичному романі Л. Костенко «Берестечко» наявна така метонімія: *І доки править панство з холоуями, Добра не буде людям із людьми* [17, с. 67]. Письменниця використовує лексему *холоуї* в ролі означуваного слова у складі епітета: *Дворецький з нього – перша кляса. Солодкомовний, у лакействі – зух. Липучий равл в золоченій лівреї, блідий холоуї, драглистий від слизні* [17, с. 67].

У жанрі усмішок Остап Вишня використовує метонімічний вислів, який дещо лексикалізувався, тобто має вигляд і семантику сталого звороту: *Куди пани, туди й холоуї* [8, с. 39].

Крім тропіки, важливо зазначити, що, наприклад, у Л. Танюка в реченні *Не вийде, панове холоуї! Не вийде, панове підбріхувачі!* [52, с. 47] або ж у М. Стельмаха *Болячку і погибель принесуть вам, усім холоуям і запродацям* [35, с. 546] до слова *холоуї* маємо контекстуальні синоніми *підбріхувач* та *запроданець*, які розширюють його семантику. Такі синонімічні пари звичайно ж використані з певною стилістичною метою, вони увиразнюють виклад. Якщо в першому разі маємо знижене та дещо іронічне забарвлення, то другий виключає іронію і набуває зневажливого забарвлення.

У В. Сосюри знаходимо контекстуальний синонім до слова *холоуї* – *паж*: *Він подає йому вино: «Паж і холоуї... не все одно!..» – Так дума Йван під чарок дзвін* [34, с. 94].

У Великому тлумачному словнику В. Бусела *паж* має таке значення:

1) у середні віки – хлопчик, юнак дворянського роду, який перебував при знатній особі (феодалі, королі і т. ін.) й виконував певні обов'язки; про чоловіка, який віддано, прислужливо упадає коло жінки; 2) у дореволюційній Росії та західноєвропейських країнах до початку 19 ст. – нижча придворна посада, а також особа на цій посаді; 3) у царській Росії – вихованець пажеського корпусу [6, с. 875].

Ця лексична одиниця також використовується для озаглавлення. Так, у 1927 р. вийшла друком сатира І. Сенченка «Із записок *Холоуя*» [31]. У В. Симоненка є вірш під назвою «*Холусві*» [32, с. 202]. В. Киричок у фейлетоні «Ще один театр абсурду» подає такі підзаголовки: *Діяння виконавчих холоуїв, В дію вступають судові холоуї, Залізний принцип холоуїв* [16, с. 10–11]. У статтях сучасних газет: *Комплекс холоуя* [36, с. 3]; *Табачник готує холоуїський підручник з історії?* [67, с. 5]; «*Регіони*»

проти «обкурених холуїв» [28, с. 7] або: *Холуїська влада. На догоду московському агенту в рясі Кірілу Гундяєву православним українцям не дають святкувати річницю хрещення України-Руси»* [86] та ін.

У системі українських прізвищ теж маємо незначний прошарок антропонімів, утворених на кореневій основі цього слова: *Васко Холуєко* [30, с. 74], *Хведорь Холуи* [30, с. 294], *Холуїко, Холуїчак, Холуїчик, Холуїченко* [1] та семантично близьких до них – *Холоп, Холопкін, Холопов, Холопов, Холопцов, Холопченко, Холостов, Холупко* [25, с. 889] та ін.

Набули поширення такі словосполучення, як-от: *імперський холуї* [19, с. 20], *сталінський холуї* [65, с. 6], *верховний холуї* [49, с. 48–49], *русофільське холуїство* [37, с. 3], *холуїська вислужливість* [22, с. 47], *постокупаційні холуї* [26, с. 4] та ін.

У публіцистичному стилі також широко використовуються тропи. Але з огляду на основну рису цього стилю – взаємну зрівноваженість логізації викладу з емоційно-експресивним забарвленням – образність тут не може бути занадто яскрава, вона здебільшого оцінна.

У метафоричному перенесенні лексема *холуї* вживається з різко негативною, оцінно зниженою стилістикою: *Тож те, що зараз відбувається, було завжди, із поправкою на одну обставину: в останні 20 років це русофільське холуїство не перемагало в таких масштабах і в таких параметрах, як сьогодні* [21, с. 3]; *Папужача хвороба. Кожен папуга може вивчити кілька слів якоїсь мови. Але коли він засвоїв звуки, мелодію слова однієї мови, вже ніколи не перейде на іншу. У його папужачі мізки вривався голос дресирувальника. Його організм уже виробив своєрідний гормон пристосуванства, рабської покори хазяїну, такого собі **пташиного холуїства*** [21, с. 12].

У складі епітета також маємо негативну експресію: *Позиція Януковича є лакейською, холуїською, пристосованською, і вона каже, що навряд чи він буде вести самостійницьку українську політику* [78]; *Той самий Балоза, який організував прикриття цієї грандіозної афери силами своїх холуїв-генералів в центральному відомстві держбезпеки* [73]; *Наші холуїські «вожді» споконвіку переймалися не тим, як жити країні, а тим, кому вигідніше служити...* [73]; *Московські холуї віддали на відкуп Кремлю вулицю Івана Мазепи* [80]; *Голодомор заперечують лише московські холуї* [80]; *Героями для Москви можуть бути лише українські холуї* [81]; *Українські холуї московської церкви втрачають сором і розум від безкарності і патронату влади* [82]; *У холуїському екстазі наша владна «грязь Москви» нещодавно витягла з нафталіну й проект злиття зернової індустрії Росії, України та Казахстану в такий собі державний пул* [58, с. 16].

Через метонімічне перенесення використовується як стилістично знижена лексема: *Геть московську п'яту колону, їхніх яничарів і холуїв з української землі!* [14, с. 1]; *«Коли людину оточують холуї, вона не*

здатна приймати зважені рішення», – сказав Кравчук [83]; *Всі місцеві холуї з керівництва податкової служби Криму будь-якими методами намагаються вислужитися і перед місцевою макіївською групою, і перед Києвом – і наввипередки винаходять рецепти, яким чином заткнути рот незалежним засобам масової інформації* [84]; *Холуї Тимошенко поводять себе як великі пани* [85].

У публіцистичному творі Д. Донцова «Росія чи Європа та інші есеї» знаходимо приклад: *Признаючи Ленінові ці риси, яких варто набрати і нам, не роблю його апології. Бо до нього самого відніс би слова, сказані ним в 1914 році на адресу своїх противників з табору монархістів і кадетів: «Ніхто не винен тому, що він родився рабом. Але раб, якому не лише чужі стремління до власної свободи, а який виправдує і прикрашає своє рабство (напр. називає задушення... України... «обороною московської вітчизни»), такий раб викликає законне почуття обурення, погорди і омерзіння, такий раб – є «холуї і хам»* [71], де холуї і хам виступають повними синонімами виражаючи зневажливу семантику до позначуваного.

В іншому прикладі в переносному значенні поряд використовуються синоніми задля підкреслення негативного ставлення до певної ситуації: *«...Рабам і холуям не потрібна свобода слова», – сказав Данило Яневський у програмі Юрія Макарова «Культурний фронт», чим страшенно обурив деяких моїх знайомих* [86].

У науковій літературі, зокрема лінгвістичній, лексема холуї використовується без усіляких конотативних відтінків, розглядається абстраговано як мовознавче явище. Знаходимо приклади використання словоформи у науково-навчальному підстилі. У навчальному посібнику «Історія стародавнього Сходу» О. Крижанівського: *За своїм характером староегипетські повчання дуже різні. Деякі з них, наприклад, цинічно пропагують голий практицизм, безпринципність і холуйство* [18, с. 105], де слово холуйство вжите в переносному значенні з негативною семантикою, але без особливого емоційно-експресивного забарвлення, як ми це можемо спостерігати, скажімо, у художньому стилі.

Наявні й приклади використання досліджуваної лексеми в офіційно-діловому стилі, попри те, що цей стиль виключає особисте ставлення автора, а отже й оцінну лексику. На сайті редакції донецької газети «Отечество» [36] міститься такий документ:

*м. Київ, вул. Банкова, 11
Президенту України п. Віктору Ющенко,
Секретаріат Президента України
п. Віктору Балозі
21.06.2008 р.*

Просимо допомогти меру міста Донецька панові Олександру Лук'янченку вирішити питання переоформлення земельної ділянки на новий термін для приватного підприємства «Редакція газети «Отечество» з подальшою реконструкцією і

експлуатацією існуючого на ній кіоску «Вільне українське слово».

ПП «Редакція газети «Отечество» вже зверталась до Вас телеграмами від 25 травня 2007р. і листом від 07 червня 2007 р.

Примітка. Пане Президенте! Перебуваючи в Донецьку в доленосні для України часи, а це було кілька років тому, Ви назвали донецьку владну верхівку «**холуями**». На жаль, з того часу мало що змінилось. Більше того, на щаблях донецької владної верхівки «**хвороба холуїства**» набула такої сили, про яку в народі кажуть: «**холуї сидить на холуї і холуєм поганяє**». Прикро, але це так...

Вся ця **холуїська «рать»** своєю ненавистю до всього українського використовує всі свої можливості, в тому числі – газети, телебачення, Інтернет, Господарський суд і т.д., щоб не дати Редакції відроджувати духовність у місті Донецьку. І вона робить колосальний вплив на мера міста Донецька пана О. Лук'яненка. Тому просимо допомогти меру Донецька.

Директор ПП «Редакція газети «Отечество» Іван Гаркавенко.

У цьому документі, поряд із значною негативною експресією, яка синтезується нагнітанням емоцій, маємо своєрідну модифікацію відомого народного вислову: *Дурень на дурні сидить і дурнем поганяє* – *Холуї сидить на холуї і холуєм поганяє*.

Отже, слово *холуї* у переносному значенні зі стилістично зниженою семантикою функціонує на сучасному етапі в усіх стилях української мови. Періодична преса, Інтернет-ресурси, художня література яскраво засвідчує подальше розширення його семантики під впливом інтралінгвістичних та екстралінгвістичних факторів. Така семантика виявляється контекстуально на позначення цілого комплексу моральних, етичних, духовних, ціннісних засад і переконань людини. Останнім часом воно активізувалося як компонент негативної оцінки національної самосвідомості людини і є своєрідним барометром духовного стану різних прошарків українського етносу, здебільшого можновладного. Це вельми небезпечний діагноз хвороби сучасного суспільства, яку необхідно лікувати усіма засобами не тільки морально-виховного впливу, але й законичинства.

Література

1. Авторський архів.
2. Беринда П. Лексикон словенороський / П. Беринда. К., 1961. – 271 с.
3. Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / П. П. Білецький-Носенко [підготовка до видання В. В. Німчук]. – К. : Наук. думка, 1966. – 422 с.
4. Білодід О. І. Вчення О. Потебні про значення слова / О. І. Білодід // Мовознавство. 1967. – № 4. – С. 27–33.
5. Ващенко В. С. Українська семасіологія. Типологія лексичних значень / В. С. Ващенко. – Дніпропетровськ, 1981. – 68 с.
6. Великий глумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
7. Винник В. О. Слово міра, його похідні та іншомовні відповідники на ґрунті української мови / В. О. Винник // Дослідження з лексикології та лексикографії. – К., 1965. – С. 186–189.
8. Вишня Остап. Твори : у 4 т. / Остап Вишня ; [редкол. І. О. Дзевєрін та ін]. – К. : Дніпро, 1988. – Т. 3. Усмішки, фейлетони, гуморески, 1944 – 1950 / Підгот. тексти,

упоряд. і склав приміт. Ю. І. Церков. – 1989. – 398 с.

9. Гончар О. Із щоденникових записів / Олесь Гончар // Літературна Україна. – 1997. – 3 квітня.
10. Даль В. И. Толковий словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Рус. яз., 1991. – Т. 4. – 683 с.
11. Драч І. Ф. Вибрані твори : в 2 т. / І. Ф. Драч. Т. 1 : Поезії / Передм. Л. Новиченка. – К. : Дніпро, 1986. – 351 с.
12. Дубровський В. Словник українсько-московський / В. Дубровський. – [5 вид.]. – К. : Рідна мова. – 361 с.
13. Желеховський Є. Малорусько-німецький словар : в 2 т. / Є. Желеховський. – Львів, 1886. Т. 1 – 2.
14. Звернення державницьких партій і організацій України до Президента України, голів обласних, районних, міських адміністрацій. Всеукраїнська організація «ТРИЗУБ» ім. Степана Бандери, 5 липня 1999.
15. Іващенко В. Лексема кобзар як прототермін / В. Іваненко // Українська мова. – 2006. – №3. – С. 80 – 95.
16. Киричок В. Ще один театр абсурду / В'чеслав Киричок // Червоний перець. – 2008. – № 6–7.
17. Костенко Л. Берестечко : Історичний роман / Л. Костенко. – К. : Либідь, 2010. – 232 с.
18. Крижанівський О. П. Історія стародавнього Сходу : [навч. посібник] / О. П. Крижанівський. – К. : Либідь, 2002. – 590 с.
19. Мандик В. За урочистими реляціями / Віталій Мандик // Альманах «Своє». – 2009. – № 4. – С. 20.
20. Маланін В. М. Фактори семантичних перетворень слів у мовленні / В. М. Маланін // Мовознавство. – 1988. – № 6. – С. 11 – 18.
21. Народне слово. 21 квітня 2011.
22. Невидайло М. Г. Динозаври. Повісті, новели / М. Г. Невидайло. – Дніпропетровськ : «Пороги», 2005. – С. 46.
23. Нечитайло О. І. Липень: історія слова / О. І. Нечитайло // Культура слова. – К, 1986. – Вип. 31. – С. 25 – 26.
24. Новий тлумачний словник української мови : у 4-х т. ; Т. 4 / Укл. : В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконт, 2000. – 944 с.
25. Новікова Ю. М. Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини / Ю. М. Новікова / Під ред. проф. Т. Ю. Ковалевської та проф. І. Є. Намакштанської. – Донецьк : «Вебер», 2007. – 996 с.
26. Оксент М. «Хочу в Росію!» остогидла Україна? / Мирослав Оксент // Українське слово. – 2013. – № 9. – С. 4.
27. Отечество... <http://www.votchestvo.com.ua/modules.php?name=Pages&page=106>
28. Персонал Плюс. – 2006. – № 9 (160).
29. Півторак Г. А. З історії слів хор, хорей, хореографія / Г. А. Півторак // Рідне слово. – Вип. 9. – К. : Наук. думка, 1974. – С. 48–53.
30. Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Підгот. до друку О. В. Тодійчук та ін. – К. : Наукова думка, 1995. – 592 с.
31. Сенченко І. Ю. Оповідання. Повісті. Спогади / І. Ю. Сенченко. – К. : Наукова думка, 1990. – 664 с.
32. Симоненко В. Берег чекань / Василь Симоненко / Вибір і комент. І. Кошелівця. – [2-ге вид., доп.]. – М. : Сучасність, 1973. – 310 с.
33. Симоненко В. Ти знаєш, що ти – людина : Вірші, сонети, поеми, казки, байки / Василь Симоненко / Передм. В. Т. Гончаренка. – К. : Наукова думка, 2005. – 269 с.
34. Сосюра В. Вибрані твори : в 2-т. / В. Сосюра. – К. : Наукова думка, 2000. – Т. 2. – 552 с.

35. Стельмах М. П. Чотири Броди : Роман / М. П. Стельмах. – К. : Дніпро, 1995. – 592 с.
36. Сидоржевський М. Комплекс холода. Наскільки тісними будуть обійми Путіна: задушить лише Януковича чи вся Україна почне задихатися? / Михайло Сидоржевський // Українське слово. – 2012. – № 36.
37. Скуратівський В. Безвихідь українського авторитаризму / Вадим Скуратівський // Українське слово. – 2011. – 9–15 березня. – С. 3.
38. Словарь української мови : у 4-х т. ; Т. 4 / Упоряд. Б. Грінченко. – К. : Лексикон, 1996. – 563 с.
39. Словник живої народної, письмової і актової мови руських югівчань Російської і Австроуїсько-Венгерські цесарії / Составиль Фортунать Пискуновъ. – [издание второе]. – Київ, 1882.
40. Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка : у 3-х т. ; Т. 3 / Відп. ред. М. А. Жовтобрюх, ред. тому Л. В. Веневцева. – Х. : 1979. – 690 с.
41. Словник мови Шевченка : у 2-х т. / відп. ред. д. філол. наук В. С. Ващенко. – К. : Наукова думка, 1964. – Т. 2. – 566 с.
42. Словник синонімів української мови : у 2-х т. ; Т. 2 / кол. авт. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. Є. Головашук та ін. – К. : Наук. думка, 2000. – 960 с.
43. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2-х т. ; Т. 2 / Редкол. Л. Гуменецька та ін. – К. : Наукова думка, 1978. – 591 с.
44. Словник української мови : в 11-и т. – Т. 11 / Ред. тому С. І. Головашук. – К. : Наукова думка, 1980. – 699 с.
45. Словниці української (або Югово-Руської) мови. Праця Фортуната Піскунова. – Вид.-я Одеськ. книгопродавця Е. П. Распопова, 1873. – 154 с.
46. Содомора А. Слово тепле і морозне водночас : Різдво / А. Содомора // Урок української. – 2002. – № 12. – С. 25–27.
47. Срезневский И. И. Словарь древнерусского языка : в 3 т. / И. И. Срезневский. – М. : Книга, 1989. – Т. 3. – Ч. 2.
48. Степаненко М. І. Ліна Костенко – «найбільша поетеса України». Щоденникові записи Олеся Гончара / М. І. Степаненко // Вивчаймо українську мову та літературу. – Х. : Основа, 2009. – № 22–23. – С. 4.
49. Степаненко М. І. Світ в оцінці Олеся Гончара: аксіосфера щоденникового дискурсу письменника / М. І. Степаненко. – Полтава : ПП Шевченко Р. В., 2012. – С. 48–49.
50. Стратулат Н. В. Семантична неологізація як спосіб збагачення словникового складу української мови / Н. В. Стратулат // Мовознавство. – 2007. – №3. – С. 69–77.
51. Сучасна українська літературна мова. Лексика і Фразеологія / за заг. ред. акад. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1973. – 439 с.
52. Танюк Л. Монологи / Л. Танюк. – К., 1994. – 338 с.
53. Тараненко О. О. Новий словник української мови / О. О. Тараненко. – Київ – Кам'янець-Подільський, 1996. – 171 с.
54. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. : у 2-х кн. : кн. 2 / Є. Тимченко. – К. : Нью-Йорк : ВПЦ «Літопис ХХ», 2003. – 512 с.
55. Глумачний словник української мови / А. О. Івченко. – [12 вид., випр.]. – Х. : Фоліо, 2007. – 540 с.
56. Трубочев О. Н. История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя / О. Н. Трубочев. – М. : АН СССР, 1959. – 212 с.
57. Українська мова : енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.
58. Україна молода. – № 140. – 02.03.2012.
59. Україна молода. – № 61. – 13. 04. 2011.
60. Українське слово. – № 10. – 9 березня–15 березня, 2011 р.

61. Уманець М. А. Словарь російсько-український / М. Уманець, А. Спілка. – К. : Держвидав, 1925. – 1149 с.
62. Фасмер Макс Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / Макс Фасмер. – [2-е изд., стер.]. – М. : Прогресс, 1987. – Т. 4. – 860 с.
63. Частотний словник української художньої прози : у 2-х т. – Т. 2. – К. : Наукова думка, 1981. – 856 с.
64. Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2-х т. – Т. 2. – М. : Рус. яз. Медиа, 2006. – 559 с.
65. Черногуз О. Відкритий лист до Європарламенту. Копія – В. Ф. Януковичу / Олег Черногуз // Українське слово. – 2010. – № 12 (24–30 березня). – С. 6.
66. Чубай Г. Плач Єремії / Г. Чубай. – Львів : Кальварія, 1998. – 321 с.
67. Ященко А. Табачник готує холуйський підручник історії? / Анна Ященко // Шляхом перемоги. – 2010. – №16 (21 квітня).
68. http://slovník.narod.ru/etim_prik14.htm
69. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/kob/01.php
70. <http://www.v-otechestvo.com.ua/modules.php?name=Pages&page=106>
71. <http://www.ukrcenter.com/Література/Дмитро-Донцов>
72. <http://www.ukrcenter.com/Література/Дмитро-Донцов>
73. <http://tarasua.com/index.php?option=comi>
74. <http://www.radiosvoboda.org/content/article/927926.html>
75. <http://www.radiosvoboda.org/content/blog/2031110.html>
76. http://slovokalinove.blogspot.com/p/blog-page_15.html
77. <http://www.unian.net/ukr/news/news-371969.html>
78. <http://galinfo.com.ua/news/63974.html>
79. <http://svobodavo.at.ua/news>
80. <http://www.zaxid.net/newsua/2010/11/26/160544/>
81. <http://waldi-pro.ucoz.ua/publ/1-1-0-19>
82. <http://otherside.com.ua/news/detail.php?lang=1&id=93269>
83. <http://www.volyn.com.ua/index.php?rub=22&article2=3&arch=879>
84. <http://news.ukrhome.net/content/990694/ВУТ%D1%96vets-rahunki-TRK>
85. <http://www.politarena.org.ua/2009/09/08>
86. <http://www.novasich.org.ua/index.php?go=News&in=view&id=5137>
87. <http://www.v-otechestvo.com.ua/modules.php?name=Pages&page=106>